

VARIAȚIA TERMINOLOGICĂ ÎN TERMINOLOGIA METEOROLOGIEI. STUDIU DE CAZ: SINTAGMA TERMINOLOGICĂ VORTEX POLAR ÎN MASS-MEDIA ACTUALĂ

ANDREEA-VICTORIA GRIGORE
Universitatea din București

1. Introducere

Obiectul prezentei lucrări îl constituie câteva particularități ale **terminologiei meteorologice (TMt)**, o terminologie care aparține unei științe cu un larg impact social și care a fost puțin discutată lingvistic în spațiul românesc. Lucrarea face parte din categoria studiilor terminologice descriptiv-lingvistice („externe”) și continuă alte cercetări (deopotrivă, românești și străine), rezervate importanței *contextului lingvistic* în care apare o unitate terminologică, dar și factorilor care determină *variația terminologică* a acelei unități.

De asemenea, analiza pornește de la o coordonată importantă studiată de terminologia „externă”, anume, extinderea termenilor specializați în comunicarea obișnuită. Această extindere este un rezultat al „democratizării” cunoașterii în societatea contemporană (vezi, printre alții, Bidu-Vrăncianu 2007: 16–18, 29–30), fenomen favorizat de rolul sporit dobândit în plan social de învățământ și, mai cu seamă, de mass-media.

Cercetarea de față își propune să identifice și să comenteze un caz particular de variație terminologică, având în centru construcția VORTEX POLAR, o construcție specializată din **TMt**. În contextul relației dintre dicționare (generale și științifice) și texte din discursul mediatic actual, se va urmări concurența sintagmelor terminologice FURTUNĂ POLARĂ, TORNADĂ POLARĂ, VÂRTEJ POLAR și VORTEX POLAR în cuprinsul unor grupaje de știri difuzate de trei televiziuni românești cu tematică generalistă (TVR 1, Antena 1 și Pro TV). Grupajele au fost transmise în săptămâna 6–13 ianuarie 2014, când fenomenul meteorologic *vortex polar* a afectat regiuni întinse din America de Nord, îndeosebi din Canada și din Statele Unite ale Americii.

Ca manifestare atmosferică în sine, *vortexul polar* presupune o mișcare circulară a aerului, de o intensitate foarte mare, produsă în straturile superioare ale atmosferei, care transportă masele de aer rece de deasupra zonelor polare peste zonele continentale. Efectul imediat al acestor dizlocări de mase de aer este gerul extrem. Fiind un fenomen rar pentru continentul nord-american și inexistent, până în prezent, în România, i-au fost alocate spații considerabile în secțiunile de știri externe ale principalelor emisiuni informative difuzate de cele trei televiziuni românești care au fost monitorizate. Ulterior, acele pasaje au fost încărcate pe paginile electronice ale posturilor TV, de unde au fost preluate pentru prezenta analiză.

Referitor la structura lucrării, prima secțiune (**Considerații teoretice**) are în vedere prezentarea unor chestiuni de ordin teoretic despre problematica variației terminologice. A doua subdiviziune (**Variația terminologică a sintagmei VORTEX POLAR în mass-media actuală**) reprezintă partea aplicativă, constând în indicarea și în analiza ocurențelor avute în discursul mediatic de structurile terminologice enumerate anterior. Ultima parte a cercetării (**Concluzii**) enunță observațiile finale rezultate în urma analizei efectuate.

2. Considerații teoretice

În studiul descriptiv-lingvistic al terminologiilor românești, o componentă esențială este abordarea *lexicului specializat (LS)* în relația cu *lexicul comun (LC)* (vezi modelul de analiză adoptat în Bidu-Vrănceanu 2007). Migrarea în lexicul comun a unităților terminologice specializate este explicată prin importanța deținută de domeniile științifice și tehnice în societățile moderne (Cabré 1998: 23). Această importanță justifică o apropiere între cunoașterea științifică și cea obișnuită (Bidu-Vrănceanu 2007: 16).

În aceeași ordine de idei, societățile moderne sunt caracterizate ca „societăți ale cunoașterii” (fr. *société du savoir*, în Meyer, Mackintosh 2000: 201). Realitățile sociale recente au dus la o „deschidere” a domeniilor tehnice și științifice, deschidere care a fost denumită de cercetători „democratizarea” sau „socializarea cunoașterii” (Gaudin 2003: 151) ori „laicizarea științelor” (Rastier 1995: 45 *apud* Bidu-Vrănceanu 2007: 16).

În procesul democratizării cunoașterii trebuie subliniat rolul învățământului și, mai ales, al mass-mediei în transmiterea termenilor specializați printre nespecialiști (Cabré 1998: 25–26; Béjoint și Thoiron 2000: 14–16; Meyer și Mackintosh 2000: 199, 208). Discursul mediatic contribuie la extinderea termenilor științifici cu ajutorul textelor cu un grad mediu sau inferior de specializare (Bidu-Vrănceanu 2007: 23) și devine modalitatea principală prin care unitățile terminologice specializate ajung să fie răspândite și să fie cunoscute de către publicul larg.

În limitele relației dintre *lexicul specializat* și *lexicul comun*, se urmărește, așadar, gradul de specializare a textelor și se atrage atenția asupra *contextului lingvistic*, necesar pentru identificarea sensului specializat. Prin *context lingvistic* se denotă raportul dintre libertăți și restricții în exprimarea sensului specializat. Preferințele contextuale ale termenilor în textele de largă circulație (în special, în cele din mass-media) antrenează modificări semantice care țin de dinamica sensului. Respectarea nucleului „dur” specializat al termenilor devine, astfel, un aspect studiat în diferite terminologii prin metoda *analizei sintagmatice* (Bidu-Vrănceanu: 27–28).

Contextului lingvistic îi este adăugat *uzajul*, conceptul-cheie care rezumă rolul textelor și al contextelor, precum și al situației de comunicare. Fiind determinat de factori lingvistici și extralingvistici, uzajul constituie sursa *variației terminologice* (Bidu-Vrănceanu 2011; vezi și Blampain, Thoiron și Van Campenhoudt (eds.) 2006).

Pe de altă parte, se afirmă că variația terminologică este direct tributară variației textuale și discursive (Desmet 2006: 235). Se întrevide o consecință a acestui fapt în importanța acordată tipologiei discursurilor, a textelor și a contextelor de specialitate, propunându-se un model de analiză a termenilor în care aceștia sunt considerați unități lexicale specializate cu întrebuițări/uzaje particulare (*ibid.*).

Variația terminologică este definită de Franck Neveu drept decalajul dintre o formă lexicalizată și uzajul său (Neveu 2006: 383), în timp ce pentru Judit Freixa constituie un fenomen amplu, întâlnit în textele cu un anumit grad de specializare (Freixa 2002: 54). Studii de dată recentă dedicate variației terminologice au relevat faptul că aceasta afectează nivelul conceptual și, cu precădere, nivelul denominativ al termenilor (Freixa 2002, Suárez de la

Torre 2004). Prin urmare, în cercetările despre variația terminologică se vehiculează o distincție clară între *variația conceptuală* și cea *denominativă* (Freixa 2002: 53–56, Suárez de la Torre 2004: 62–63, 79).

Ca subtip al variației terminologice, *variația denominativă* reprezintă fenomenul prin care aceleași noțiuni îi corespund diverse denominări sau modalități de desemnare (Freixa 2002: 53). Consecința directă a variației denominative este *sinonimia*, relația semantică stabilită între denominările aceleași noțiuni (*ibid.*).

Cauzele și scopurile datorită cărora, într-un discurs cu un anumit grad de specializare, se optează pentru o anumită denominare în defavoarea alteia pot fi identificate fie prin compararea situațiilor de comunicare (între specialiști, între specialist și nespecialist, între nespecialiști), fie prin analizarea diferitelor contexte lingvistice (texte specializate, texte vulgarizate, texte traduse, texte scrise de nespecialiști etc.) (Arlin, Depierre, Lervard și Rougemont 2006: 85–86).

Freixa (2005: 3) identifică șase posibile cauze care stau la baza variației terminologice: (1) *cauze legate de limba generală* (redundanța lingvistică, posibilitatea variației în limbă); (2) *cauze dialectale* (variația geografică, cronologică sau socială); (3) *cauze funcționale* (adaptarea la nivelul de limbă, adaptarea la nivelul de specializare); (4) *cauze discursive* (evitarea repetiției, economia lingvistică, creativitate, accentuare și expresivitate); (5) *cauze interlingvistice* (coexistența termenului local și a celui împrumutat, diversitatea de propuneri alternative); (6) *cauze cognitive* (imprecizie conceptuală, distanțare ideologică, diferențe de conceptualizare).

Variația terminologică devine, treptat, o direcție de cercetare de interes în lucrările terminologice „externe”, aducând rezultate în plan teoretic și practic (Ciolăneanu 2012: 98). Dintr-o perspectivă teoretică, se constată o mai mare atenție acordată sinonimiei, polisemiei și altor fenomene lingvistice asociate uzului limbii, în opoziție cu viziunea wüsteriană, clasică, prescriptivă a studierii terminologiilor, în care fenomenele respective sunt excluse, deoarece contravin monoconceptualității, monoreferențialității și monosemantismului termenilor. Dintr-o perspectivă practică, prin urmărirea termenului în contextele sale specifice, studiul variației terminologice este necesar specialiștilor dintr-un anumit domeniu, dar și traducătorilor sau profesorilor de limbaje specializate (*ibid.*; vezi și Kerremans 2010).

După trecerea în revistă a unor aspecte teoretice legate de chestiunea variației terminologice în studierea descriptiv-lingvistică a terminologiilor, următoarea secțiune discută existența variației denominative în **TMt**. Analiza variației terminologice a construcției VORTEX POLAR pleacă de la diferitele modalități de codificare a fenomenului atmosferic *vortex polar* în grupaje informative transmise de trei posturi TV generaliste.

3. Variația terminologică a sintagmei VORTEX POLAR în mass-media actuală

Ca o observație preliminară, trebuie amintit că, în cadrul relației dintre *LC* și *LS* și, îndeosebi, în raportul dintre dicționare și texte, se acordă un interes special atât actualizării unei unități terminologice în discurs, cât și statutului avut de această unitate în lucrări lexicografice și terminografice. În consecință, stabilirea statutului pe care îl au cele patru sintagme terminologice (FURTUNĂ POLARĂ, TORNADĂ POLARĂ, VÂRTEJ POLAR și VORTEX POLAR) corelează datele obținute din pasajele informative înregistrate și din dicționare, pe de o parte, cele generale (DEX 1998 și DEXI 2007), iar pe de alta, cel specializat de meteorologie și climatologie (DMC 2003).

Din inventarierea grupajelor informative difuzate de posturile de televiziune TVR 1, Antena 1 și Pro TV, care au avut ca temă fenomenul atmosferic al *vortexului polar* manifestat pe continentul nord-american, rezultă o observație fundamentală pentru analiza lingvistică. Această observație privește constituirea unei serii sinonimice între structurile terminologice FURTUNĂ POLARĂ, TORNADĂ POLARĂ, VÂRTEJ POLAR și VORTEX POLAR. Sinonimia identificată se stabilește exclusiv la nivel contextual, datorită determinantului *polar*, care însoțește termenii FURTUNĂ, TORNADĂ, VÂRTEJ și, respectiv, VORTEX.¹ În cazul eliminării determinantului, se observă că nu se mai întrunesc condițiile care să favorizeze apariția relației semantice de sinonimie. Cu alte cuvinte, în absența determinantului *polar*, nu se poate admite că termenii respectivi aparțin aceleiași serii sinonimice.²

O dovadă în acest sens este furnizată de construcția VORTEX POLAR, care reprezintă cea mai întâlnită modalitate de codificare a fenomenului meteorologic petrecut în America de Nord (exemplele (1)–(5)). Modalitatea aceasta este preferată de unul dintre posturile de televiziune care au fost monitorizate.

- (1) *Valul de frig, cum nu s-a mai văzut de 20–30 de ani, e explicat de specialiști prin fenomenul numit „vortex polar” – un ciclon persistent și de mare anvergură, ce „absoarbe” aerul extrem de rece din Arctica, aducându-l pe o suprafață întinsă a teritoriului american, de la Dakota de Nord și de Sud, până la Marile Lacuri și New England. (Pro TV, 06.01.2014, s.n.)*
- (2) *„Vortexul polar”, cum a fost denumit fenomenul meteo care a adus un ger cumplit și vânt extrem de rece de la poli în Statele Unite, a înghețat pur și simplu până și celebra cascadă Niagara. (Pro TV, 09.01.2014, s.n.)*
- (3) *După înghețul cascadei Niagara, vortexul polar care s-a abătut asupra Statelor Unite și a Canadei a mai cauzat un fenomen bizar. Bile uriașe de gheață au apărut săptămână trecută, peste noapte, la marginea lacului Michigan, în apropiere de Glen Arbor. Sferele cântăresc în medie în jur de 35 de kg și sunt rezultatul mișcării valurilor asupra bucăților de gheață desprinse în largul lacului, explică specialiștii. Mai exact, bucățile mai mici de gheață desprinse în larg sunt modelate în timp ce plutesc pe apă până capătă forma unor sfere, susține „Mirror”. Locuitorii din zonă au povestit că acest fenomen are loc de obicei în iernile foarte geroase, iar bilele de gheață au apărut și în alți ani. (Pro TV, 12.01.2014, s.n.)*
- (4) *Statele Unite sunt avertizate că vor fi lovite de un nou val de frig și temperaturi scăzute în această săptămână. Revine „vortexul polar”, așa a fost denumit, cu un termen parcă SF, inamicul înghețat al americanilor, fenomenul meteorologic care a adus un ger cumplit și vânt extrem de rece de la pol. (Pro TV, 13.01.2014, s.n.)*
- (5) *Potrivit „The Guardian”, pagubele produse de vortexul polar în Statele Unite s-au ridicat la 5 miliarde de dolari. Ninsorile și înghețul au blocat numeroase aeroporturi, șosele și gări, împiedicând transportul. (Pro TV, 13.01.2014, s.n.)*

În pofida frecvenței ridicate a structurii VORTEX POLAR în mass-media actuală, dicționarele de uz general nu oferă articole menite să definească în mod precis unitatea terminologică și să explice pe înțelesul unui nevizat în ce constă fenomenul atmosferic la

¹ În prezenta discuție, termenul *determinant* va fi utilizat în accepția vehiculată în Bidu-Vrânceanu (2010: 22), drept component secundar al unei sintagme terminologice.

² Vezi discuția purtată în Grigore 2014 asupra paradigmei termenului VÂNT, în care sunt incluse trei dintre cele patru unități terminologice analizate în lucrarea de față (FURTUNĂ, TORNADĂ și VÂRTEJ).

care se referă pasajele informative monitorizate. Termenul VORTEX nu este reperat în DEX 1998, pentru ca în DEXI 2007 să-i fie acordată o intrare care, însă, nu clarifică semnificația sintagmei din **terminologia meteo** (exemplul (6)). Dimpotrivă, definirea termenului VORTEX în paginile DEXI 2007, în condițiile absenței determinantului *polar*, vizează semnificații din domeniul anatomiei (sensul **1.**, fapt demonstrat și de marca diastratică (*anat.*), care precedă definiția termenului) sau din cel al tehnicii (sensul **2.**).

- (6) *vórtex* s.n. **1.** (*anat.*) *Structură anatomică (mușchi, peri) dispusă în vârtej. 2. Vârtej cu antrenare de aer care apare la aspirația apei dintr-un bazin deschis.* • pl. -i. / <lat. *vortex*, -icis, fr. *vortex*. (DEXI 2007: 2198)

În vreme ce lucrările lexicografice nu fac trimitere la construcția din **terminologia meteorologiei**, dicționarul științific include un articol de dicționar dedicat structurii sinonime TURBION POLAR (exemplul (7)). În cuprinsul acestei intrări, pe lângă definiția științifică oferită, se remarcă sinonimia interlingvistică stabilită între TURBION POLAR și POLAR VORTEX, echivalentul său din limba engleză.

- (7) *Turbion polar (polar vortex / circular vortex; tourbillon circumpolaire)* *Circulație ciclonică de mare anvergură, din troposfera medie și superioară a regiunilor polare.* (DMC 2003: 242, s.n.)

Sintagmei precizate mai sus i se alătură alte structuri terminologice, care au în centrul lor termenul TURBION (și corespondentul său englezesc, VORTEX). Este vorba despre TURBION STRATOSFERIC ANTARCTIC (exemplul (8)) și TURBION STRATOSFERIC ARCTIC (exemplul (9)):

- (8) *Turbion stratosferic antarctic (antarctic stratospheric vortex; tourbillon stratosphérique antarctique)* *Circulație vestică persistentă a stratosferei, care se intensifică în timpul iernii, între latitudinile de 60⁰–70⁰ ale emisferei sudice, atingând nivelul stratopauzei.* (DMC 2003: 242)
- (9) *Turbion stratosferic arctic (arctic stratospheric vortex; tourbillon stratosphérique arctique)* *Circulație vestică persistentă a stratosferei, care se intensifică în timpul iernii, între latitudinile de 60⁰–70⁰ ale emisferei nordice, atingând nivelul stratopauzei. Deși aceasta are forța curenților-jet, vitezele sale maxime rămân totuși mai mici decât cele ale turbionului stratosferic antarctic.* (DMC 2003: 242–243)

Din datele enunțate până în prezent rezultă că echivalentul englezesc POLAR VORTEX a fost preluat în limba română prin intermediul calchierii, un procedeu folosit adesea în presa actuală. Așadar, sintagma terminologică VORTEX POLAR nu reprezintă altceva decât un calc lingvistic, alcătuit după modelul originalului din engleză.

Prezența construcției VORTEX POLAR în limba română se datorează unor factori extralingvistici și lingvistici. Pe de o parte, în română nu există un termen care să denote cu precizie fenomenul meteo vizat, dat fiind că, din punct de vedere fizico-geografic, în România nu se întrunesc condițiile atmosferice necesare manifestării acestui fenomen.

Pe de altă parte, româna dispune de mijloace lingvistice adecvate adaptării structurii VORTEX POLAR la sistemul său. Acceptarea sintagmei în limba română s-a făcut atât datorită existenței termenului VORTEX pe teren românesc, cât și analogiei cu sensurile sale din domeniul anatomiei și din cel tehnic. Adaptarea la sistemul limbii s-a realizat și prin

postpunerea determinantului, chestiune des întâlnită în *LC* și în *TMt*, grație faptului că *polar* este inclus în clasa adjectivelor categoriale, care, în română, preferă postpoziția.

Revenind la variația denominativă între modalitățile de codificare a fenomenului meteorologic în discuție, se remarcă o concurență apărută între sintagmele *VORTEX POLAR* și *VÂRTEJ POLAR*, o variantă autohtonă, creată după același procedeu al calchierii (exemplele (10)–(13)). Concurența are în vedere frecvența cu care cele două denominări ale aceleiași manifestări atmosferice – *vortex polar* – sunt regăsite în discursul mediatic actual. Construcția *VÂRTEJ POLAR* este identificată în patru cazuri, față de cele cinci în care apare sintagma sinonimă *VORTEX POLAR* (vezi *supra* exemplele (1)–(5)).

- (10) *Zeci de milioane de americani și canadieni înfruntă temperaturi polare. 16 persoane au murit în ultimele zile și mii de zboruri au fost anulate. Specialiștii se așteaptă ca așa-numitul vârtej polar să aducă temperaturi de minus 40 de grade Celsius sau chiar mai coborâte.* (TVR 1, 06.01.2014, s.n.)
- (11) *Vârtejul polar, cum a fost supranumit de meteorologi, este o masă de aer rece de la Polul Nord. Aceasta se îndreaptă acum spre coasta de est a Americii.* (Antena 1, 06.01.2014, s.n.)
- (12) *Americanii se pregătesc să înfrunte un frig năpraznic. Un așa-numit „vârtej polar” aduce, în estul Statelor Unite, temperaturi cu câteva zeci de grade sub pragul de îngheț. Aerul glacial va acoperi până miercuri jumătate din teritoriul țării. Autoritățile au pus la bătaie resurse importante pentru a lupta cu frigul.* (Antena 1, 06.01.2014, s.n.)
- (13) *Gerul necruțător este efectul unui „vârtej polar”, o masă de aer arctic care va acoperi, până miercuri, un teritoriu locuit de peste 180 de milioane de oameni. A fost mai frig în Minnesota și în Indiana decât în Alaska.* (Antena 1, 07.01.2014, s.n.)

În intrările termenului *VÂRTEJ* din paginile dicționarilor de uz general DEX 1998 și DEXI 2007, se observă o referire la termenul care desemnează fenomenul meteo manifestat în timpul verii (exemplele (14) și, mai ales, (15), în care figurează mențiunea despre anotimpul cald, când există posibilitatea apariției unui vârtej).

- (14) **VÂRTEJ**, vârtejuri, s.n. **I.** [...] **2.** Vânt puternic, vijelios, care se învârtește cu viteză pe loc, ridicând în aer obiecte ușoare (praf, hârtii, frunze uscate etc.) ♦ *Sul, coloață, trombă* (de praf, de fum, de zăpadă etc.) [...] – Din bg. **vârtež**. (DEX 1998: 1153, s.n.)
- (15) **vârtej** s.n. **I.** [...] **3.** (meteor. și vârtej de praf) Mișcare turbionară (cu diametrul de câțiva metri) care ia naștere în zilele senine de vară, când stratificarea termică este instabilă, iar suprafața activă se încălzește excesiv; ext. *sul, coloață* de praf, de fum, *de zăpadă* etc. [...]. • pl. -uri, -e. / <sl. *veche* **врътєжъ**. (DEXI 2007: 2188, s.n.)

Prin extindere de sens și doar în contextul unor determinanți prepoziționali (*de fum, de zăpadă*), cele două dicționare precizează manifestări speciale ale producerii unor fenomene. Totuși, *VÂRTEJ DE ZĂPADĂ* nu are semnificația sintagmei *VÂRTEJ POLAR*, întrucât fenomenul vizat de prima construcție nu comportă efectele devastatoare pe care le provoacă cel denumit de a doua construcție și descris în mass-media actuală. De fapt, sintagma *VÂRTEJ DE ZĂPADĂ* are ca referent o simplă și inofensivă mișcare a zăpezii, în formă de vârtej, care ia naștere, uneori, iarna, foarte aproape de nivelul solului.

În altă ordine de idei, DMC 2003 conține un singur articol de dicționar dedicat unei construcții terminologice care are în centrul său termenul VÂRTEJ, fără ca aceasta să fie VÂRTEJ POLAR, ci VÂRTEJ DE PRAF (exemplul (16)). Structura este amintită, de altfel, și în definiția reprodușă din DEXI 2007 (vezi *supra* exemplul (15)) și, asemenea acelei intrări, se insistă asupra anotimpului în care se poate întâmpla fenomenul vârtejului de praf.

- (16) *Vârtej de praf (dustwhirl / dust devil / sand whirl; tourbillon de poussière / de sable)* Mișcare turbionară cu diametrul de câțiva metri, care ia naștere în zilele senine de vară, când stratificația termică este instabilă, iar suprafața activă se încălzește excesiv. Când ia proporțiile unor coloane de câteva sute de metri înălțime, ridică de pe Pământ praf, nisip și diferite obiecte ușoare. (DMC 2003: 255–256, s.n.)

În grupajele informative înregistrate se consemnează, într-o singură ocazie, construcția terminologică FURTUNĂ POLARĂ (exemplul (17)), sinonimă cu sintagmele VORTEX POLAR și VÂRTEJ POLAR, comentate mai sus.

- (17) *Furtuna POLARĂ* va aduce temperaturi de -30 de grade. Meteorologi: „Populația trebuie să țină cont de avertismentul autorităților”. După furtuna de iarnă de săptămâna trecută, frigul și ninsorile au cuprins din nou statele din Vestul Mijlociu. La Chicago, stratul de zăpadă a trecut de 20 de centimetri, iar la Saint-Louis, s-a apropiat de 30 de centimetri. În Minnesota, temperatura a coborât până aproape de minus 30 de grade Celsius. Și acesta este doar începutul. (Antena 1, 06.01.2014, s.n.)

Din DEX 1998 și DEXI 2007 lipsește orice referire la manifestarea atmosferică desemnată prin structura FURTUNĂ POLARĂ (exemplele (18) și (19)). În schimb, ambele lucrări lexicografice operează cu o restrângere de sens, fiindcă în cuprinsul articolelor de dicționar este definit termenul care desemnează furtuna înțeleasă ca fenomen atmosferic produs adeseori într-un alt anotimp (i.e., vară). La această interpretare a sensului specializat își aduc contribuția informațiile degajate în urma analizei semice, prin prezența componentelor de sens „aversă de ploaie”, „grindină” și „descărcări electrice”. Semele indicate trimit la fenomene atmosferice asociate furtunii, care se petrec, de obicei, vara. În plus, este absentă referirea la mișcarea în formă de vârtej pe care o presupune *vortexul polar*. Acest aspect face ca utilizarea construcției FURTUNĂ POLARĂ să fie nepotrivită, chiar dacă reprezintă o modalitate de codificare alternativă și creativă în discursul presei actuale.

- (18) *FURTUNĂ*, furtuni, s.f. **I.** Vânt puternic însoțit de averse de ploaie, de grindină și de descărcări electrice; vijelie [...]. – Din ngr. *furtúna*. (DEX 1998: 406)
- (19) *furtună* s.f. **I.** (climat.) Stare de mare instabilitate a atmosferei, caracterizată prin vânt puternic, nori cumulonimbus, averse și descărcări electrice; intensificare de durată a vitezei vântului, caracteristică trecerii ciclonilor adânci; vijelie [...]. Furtună de nisip = vânt puternic în deșert, care deplasează mari cantități de nisip [...]. • pl. -i. / <ngr. *φορτώνα*. (DEXI 2007: 777, s.n.)

Dincolo de o „lectură” strict lingvistică a definițiilor furnizate, apelul la realitatea extralingvistică este unul hotărâtor pentru interpretarea oferită. Astfel, în absența unui context relevant, care să îndrepte decodarea sensului specializat spre un fenomen atmosferic precis (cum este un anumit tip de furtună – vezi în exemplul (19) mențiunea despre FURTUNA DE

NISIP), un vorbitor obișnuit de limba română tinde să asocieze furtuna, ca manifestare atmosferică în sine, cu fenomene meteorologice deosebite ca averse, grindină și descărcări electrice, care, din punct de vedere fizic, pot fi observate mai cu seamă în timpul verii.

În privința *Dicționarului de meteorologie și climatologie* (DMC 2003), se înregistrează nu doar termenul-pivot FURTUNĂ (exemplul (20)), ci și sintagme terminologice care îl au în centru (cum ar fi FURTUNĂ DE PLOAIE, FURTUNĂ DE NISIP etc.). Cu toate acestea, printre respectivele sintagme nu se numără și construcția FURTUNĂ POLARĂ. Absența sa se justifică prin faptul că DMC 2003 deja inventariază în paginile sale sintagma terminologică TURBION POLAR (vezi *supra* exemplul (7)), care denumește fenomenul atmosferic pe care mass-media îl etichetează drept FURTUNĂ POLARĂ.

- (20) **Furtună (storm; tempête)** Intensificare de lungă durată a vitezei vântului, care produce efecte distructive atât pe uscat, cât și pe fețele acvatice pe care le agită puternic, fiind caracteristică trecerii ciclonilor adânci. (DMC 2003: 99)
- (21) **Furtună de praf / nisip (duststorm / sandstorm; tempête de poussière / tempête de sable)** Vânt foarte puternic care dizlocă de pe sol particule de praf și/sau nisip, transportându-le la înălțimi și distanțe mari. Uneori, partea anterioară a furtunii de praf are înfățișarea unui zid, care înaintază amenințător, asemenea unui tăvălug uriaș. (DMC 2003: 99)

De o singură ocazie pe durata monitorizării celor trei posturi TV beneficiază și structura TORNADĂ POLARĂ (exemplul (22)).

- (22) *Valul neobișnuit de frig este explicat de meteorologi printr-o tornadă polară care captează aerul foarte rece din Arctica și îl deplasează spre mai multe state americane. Dakota de Sud, Ohio sau Illinois se confruntă și cu ninsori abundente și vânt puternic. Și Canada înfruntă temperaturi de -30 de grade Celsius în Toronto și [de] -38 [de grade Celsius] în Quebec.* (TVR 1, 06.01.2014, s.n.)

Cât privește comportamentul acestei unități terminologice în dicționarele generale (exemplele (23) și (24)), situația este asemănătoare, într-o oarecare măsură, celei întâlnite anterior, în cazul structurii sinonimice FURTUNĂ POLARĂ (vezi *supra* exemplele (18) și (19)). Asemănarea rezidă în faptul că din definițiile semice ale celor două construcții decurg trimiteri la fenomene meteorologice care au loc, cu predilecție, în anotimpul cald. Prin urmare, se au în vedere furtunile de vară și, respectiv, tornadele și nicidecum fenomenul devastator desemnat prin VORTEX POLAR. Dacă pentru articolele de dicționar dedicate termenului FURTUNĂ, semnificative devin componentele de sens „aversă de ploaie”, „grindină” și „descărcări electrice”, din definițiile semice ale termenului TORNADĂ se desprind semele „ploaie” și „de intensitate mare”, configurate prin formula *ploi torențiale*.

- (23) **TORNADĂ¹**, *tornado*, s.f. Furtună violentă (în formă de vârtej), care afectează regiuni întinse; vârtej de vânt devastator cu o arie restrânsă, adesea însoțit de ploi torențiale. – Din fr. *tornado*. (DEX 1998: 1099, s.n.)
- (24) **tornadă** s.f. (meteor.) Vârtej de vânt violent cu viteză foarte mare, care cuprinde regiuni întinse. ♦ (în bazinul fluviului Mississippi și în America Centrală) Vârtej de vânt devastator, cu arie de acțiune restrânsă, însoțit adesea de ploi torențiale, provocat de pătrunderea maselor de aer rece din vest peste aerul cald și umed din zona Mării Caraibilor. ♦ (în V Africii) Furtună puternică, catastrofală, de scurtă

durată, dar cu extindere mare în suprafață, provocată de întâlnirea maselor de aer cald și umed din musonul de S-V cu aerul uscat provenit din Sahara. • pl. -e. / <fr. tornado, sp. tornado „furtună” < tornar „a roti”. (DEXI 2007: 2034, s.n.)

Spre deosebire de FURTUNĂ POLARĂ, a cărei utilizare cu semnificația avută de sintagma VORTEX POLAR este nepotrivită, construcția TORNADĂ POLARĂ se apropie ca sens de VORTEX POLAR și de VÂRTEJ POLAR. Deoarece fenomenul atmosferic al tornadei are la bază aceeași mișcare a aerului în formă de vârtej pe care o implică *vortexul polar*, structura TORNADĂ POLARĂ este una corectă, redând cu acuratețe sensul vizat.

În ceea ce privește dicționarul specializat, nu este inventariat decât termenul TORNADO, corespondentul din limbajul specializat al mult mai uzualului TORNADĂ (exemplul (25)). Definiția terminografică a acestui termen este dată într-un mod succint, precis, lipsit de echivoc și trimite la tornadele propriu-zise, care au loc vara.

(25) *Tornado (tornado / twister; tornade) Nume sub care este cunoscută tromba puternică în America de Nord și vârtejul de vânt cu oraje, în Africa Occidentală. (DMC 2003: 237)*

După cum s-a arătat în paragrafele precedente, discursul mediatic dispune de o paletă diversificată în denotarea fenomenului atmosferic al *vortexului polar*. În ciuda acestui fapt, inițial, s-a preferat folosirea variantei locale VÂRTEJ POLAR în defavoarea structurii VORTEX POLAR, împrumutate din limba engleză. Drept dovadă stă un pasaj preluat din ediția electronică a ziarului *Adevărul*, din 31 martie 2011, care constituie una dintre primele surse care menționează fenomenul *vortexului polar* în presa românească (exemplul (26)).

(26) *Climatologii arată că diminuările excesive ale concentrației ozonului din atmosfera înaltă, adică la înălțimi de 32–35 km, sunt prezente mai ales la poli, în primăvara ce urmează iernii emisferei nordice și sudice. Roxana Bojariu, specialist în schimbări climatice la Administrația Națională de Meteorologie (ANM), a explicat că subțierea stratului de ozon a avut loc din cauza unui vârtej polar intens și a temperaturilor scăzute [de] deasupra Arcticii. „Circulația atmosferică a transportat spre alte regiuni aceste mase sărăcite în ozon prezente în atmosfera înaltă astfel încât diminuări ale ozonului s-au înregistrat deasupra Scandinaviei și a nordului Rusiei”, a spus Bojariu. (Adevărul online, 31.03.2011, s.n.)*

4. Concluzii

Analiza sintagmelor terminologice prezente în texte informative din mass-media actuală, relaționată cu studierea definițiilor științifice și preștiințifice, aduce date noi, relevante pentru **terminologia meteorologiei (TMt)**. Aceste date iau naștere ca o consecință a unei legături între dinamica extralingvistică și cea lingvistică.

Un eveniment de natură extralingvistică petrecut recent (*vortexul polar*) a determinat apariția unei serii sinonimice contextuale în mass-media românească (formată din sintagmele FURTUNĂ POLARĂ, TORNADĂ POLARĂ, VÂRTEJ POLAR și VORTEX POLAR). Decisive pentru considerarea lor ca sinonime contextuale este prezența determinantului *polar*, dar și faptul că, într-o mai mică sau mai mare măsură, fiecare membru al acestei serii sinonimice are ca referent aceeași realitate extralingvistică. Cu alte cuvinte, ceea ce diferă este numai modalitatea de codificare a fenomenului meteorologic în cauză.

Relația de sinonimie stabilită între cele patru construcții trebuie privită ca un aspect al dinamicii lexicale și terminologice. Devine cu atât mai semnificativă variația denominativă, a exprimării, pentru desemnarea unui concept puțin cunoscut spațiului geografic autohton.

În dicționare generale ca DEX 1998 și DEXI 2007 este previzibil să nu inventarieze structurile terminologice din paradigma analizată. Această situație se justifică prin faptul că ambele lucrări lexicografice, în calitate de dicționare explicative, adresate publicului larg, nu rețin decât acele unități terminologice cu o anumită stabilitate și cu o anumită frecvență și/sau atestare în limbă. În schimb, prin prezenta cercetare, s-a demonstrat că, în presa actuală, există o variație considerabilă a denominărilor fenomenului *vortex polar*.

În altă ordine de idei, dicționarul specializat de meteorologie furnizează atât unitatea terminologică VORTEX POLAR (prin intermediul sinonimiei interlingvistice), cât și o altă construcție sinonimică (TURBION POLAR). Dată fiind absența construcțiilor FURTUNĂ POLARĂ, TORNADĂ POLARĂ și VÂRTEJ POLAR din DMC 2003, se poate afirma că acestea reprezintă mijloace alternative și creative de desemnare, uzitate în discursul mediatic.

Deși în mass-media își face simțită prezența variația denominativă, varianta VORTEX POLAR (la origine, un calc lingvistic după engleză) are cele mai mari șanse de a se impune în limbă și, implicit, de a fi consemnată în dicționarele generale. Această supoziție este susținută de argumente ca adaptarea la limba română, favorizată de folosirea unui tipar simplu de alcătuire (*substantiv + adjectiv*) și de preexistența în limbă a substantivului VORTEX și a adjectivului *polar*. Totodată, la ora actuală, presa preferă sintagma VORTEX POLAR în detrimentul unor variante autohtone și o propagă sistematic în rândul maselor. Ca urmare, este de așteptat ca presiunea exercitată să contribuie la impunerea construcției în limba română.

SURSE

Adevărul – www.adevarul.ro
Antena 1 – www.observator.a1.ro
Pro TV – www.stirileprotv.ro
TVR 1 – www.stiriletvr.ro

Dicționare

DEX 1998 – *Dicționar explicativ al limbii române*, coord. Ion Coteanu și Lucreția Mareș, Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic.
DEXI 2007 – *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, coord. Eugenia Dima, Chișinău, Editura Arc & Gunivas.
DMC 2003 – *Dicționar de meteorologie și climatologie*, Sterie Ciulache, Nicoleta Ionac, București, Editura Ars Docendi.

BIBLIOGRAFIE

Arlin, Nathalie, Amélie Depierre, Sussane Lervard, Claire Rougemont, 2006, „Réflexions sur la variation: étude de cas dans le domaine médical”, *LSP and Professional Communication*, 6, 2, p. 75-87. URL: <http://rauli.cbs.dk/index.php/LSP/article/viewFile/2084/2083> (site accesat în data de 08.12.2012).
Béjoint, Henri, Philippe Thoiron, 2000, „Le sens des termes”, în Béjoint, Thoiron (eds.) 2000: 5–19.
Béjoint, Henri, Philippe Thoiron (eds.), 2000, *Le sens en terminologie*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon.

- Bidu-Vrănceanu, Angela, 2007, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, 2010, „Terminologie și terminologii. Stadiul cercetărilor”, în Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, volumul I, București, Editura Universității din București, p. 9–30.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, 2011, „Variația în terminologie”, în Rodica Zafiu, Camelia Ușurelu, Helga Bogdan Oprea (eds.), *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice. Al 10-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (3–4 decembrie 2010)*, volumul I, *Gramatică și fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie și filologie*, București, Editura Universității din București, p. 176–183.
- Blampain, Daniel, Philippe Thoiron, Marc Van Campenhoudt (eds.), 2006, *Mots, termes et contextes*, Actes des septièmes Journées scientifiques du réseau *Lexicologie, terminologie, traduction*, Paris, Éditions des Archives Contemporaines et Agence Universitaire de la Francophonie.
- Cabré, Maria Teresa, 1998, *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Presses de l'Université d'Ottawa et Armand Colin.
- Ciolăneanu, Roxana, 2012, „Aspecte ale variației terminologice în dicționarele specializate de marketing”, în Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, volumul al II-lea, București, Editura Universității din București, p. 95–112.
- Desmet, Isabel, 2006, „Variabilité et variation en terminologie et langues spécialisées: discours, textes et contextes”, în Blampain, Thoiron, Van Campenhoudt (eds.) 2006: 235–247.
- Freixa, Judit, 2002, *Variació terminològica: anàlisi de la variació denominativa en textos de diferent grau d'especialització de l'àrea de medi ambient*, teză de doctorat. URL: <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/1677/TesiJF.pdf?sequence=1> (site accesat ultima oară în data de 08.10.2012).
- Freixa, Judit, 2005, „Variación terminológica: ¿Por qué y para qué?”, *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, 50, 4. URL: <http://www.erudit.org/revue/meta/2005/v50/n4/019917ar.pdf> (site accesat ultima oară în data de 08.10.2012).
- Gaudin, François, 2003, *Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie*, Bruxelles, De Boeck et Larcier, Éditions Duculot.
- Grigore, Andreea-Victoria, 2014, „Caracteristici ale terminologiei meteorologice din perspectivă lexicală. Cu referire la paradigma termenului VÂNT”, în Rodica Zafiu, Ariadna Ștefănescu (eds.), *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române. Actele celui de-al 13-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică (București, 13–14 decembrie 2013)*, volumul al II-lea, *Stilistică, pragmatică, retorică și argumentare. Lexic, semantică, terminologii*, București, Editura Universității din București, p. 315–323.
- Kerremans, Koen, 2010, „A Comparative Study of Terminological Variation in Specialised Translation”, în Carmen Heine, Jan Engberg (eds.), *Reconceptualising LSP. Online proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009*. URL: <http://bcom.au.dk/fileadmin/www.asb.dk/isek/kerremans.pdf> (site accesat ultima oară în data de 08.10.2012).
- Meyer, Ingrid, Kristen Mackintosh, 2000, „L'ëtirement du sens terminologique, aperçu du phénomène de la détermination”, în Béjoint, Thoiron (eds.) 2000: 198–217.
- Neveu, Franck, 2006, „Un aspect de l'apport des corpus à la terminologie linguistique: l'alignement”, în Blampain, Thoiron, Van Campenhoudt (eds.) 2006: 381–391.
- Rastier, François, 1995, „Le terme entre ontologie et discours”, în *La banque des mots*, 7, p. 35–65.
- Suárez de la Torre, María Mercedes, 2004, *Análisis contrastivo de la variación denominativa en textos especializados: del texto original al texto meta*, teză de doctorat. URL: <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/7495/tmst1de1.pdf?sequence=2> (site accesat ultima oară în data de 08.10.2012).

TERMINOLOGICAL VARIATION IN METEOROLOGICAL TERMINOLOGY.
CASE STUDY: THE TERMINOLOGICAL SYNTAGM *VORTEX POLAR* (“*POLAR VORTEX*”)
IN CONTEMPORARY MASS-MEDIA

(Abstract)

The present paper investigates terminological variation in **meteorological terminology**, with reference to denominative variation. Similarly to other foreign and Romanian descriptive-linguistic studies concerning variation in terminology, the analysis emphasises the importance of the linguistic context in which a terminological unit appears and underlines the significant role held by mass-media in the dissemination of scientific knowledge in contemporary society. As a result, the denominative variation of the terminological syntagm *VORTEX POLAR* (“*POLAR VORTEX*”) is thoroughly examined in several excerpts found in news programmes broadcast by three Romanian TV channels in January 2014.